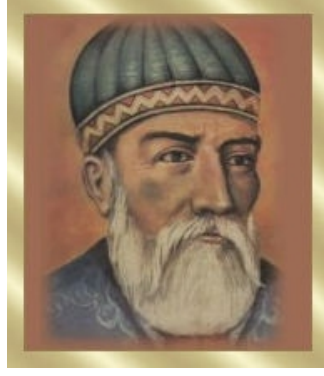

FUZÛLÎ
(1483 - 1556)

Derleyen:
Semiramis Kanbak

FUZÛLÎ KİMDİR?

"Yâ Rab bela-yı aşk ile kıl âşîna beni
Bir dem bela-yı aşktan kılma cüdâ beni."

Divan edebiyatının en büyük şairi olarak bilinen Fuzûlî'nin asıl adı Mehmed Süleyman'dır. 1480 li yıllarda (çeşitli kaynaklarda 1480 ile 1485 yılları arasında olduğu söylenmektedir) Kerbelâ'da doğan şair, eğitimini Bağdat'ta yapmış, Bağdat'a yerleşmiş ve yaşamı boyunca Irak'ta yaşamıştır.

Eserlerinde Divan Şiiri'nin bütün ölçülerini kullanan Fuzûlî'nin yaratıcı gücü, düşünce derinliği, söyleyiş akıcılığı gazellerinde daha da belirgin olarak görülür. Kerbelâ olayıyla ilgili şiirlerinde inanan, seven insanı bir 'acı çeken varlık' olarak gösteren şair, Leylâ ile Mecnun adlı eserinde derin özlem, ayrılıktan duyulan acı ve ölüm karşısında duyulan derin sarsıntıyı dile getirir.

Türkçe, Farsça ve Arapça olmak üzere üç divanı bulunan Fuzûlî o zamanın sanat ve bilim dili Arapça ve Farsça olmasına rağmen Türkçe ile de mükemmel şiir söylenebileceğini kanıtlamıştır.

Kanuni Sultan Süleyman 1534 yılında Bağdat'ı fethettiği zaman, Fuzûlî padişah için bir kaside yazmış, padişah eseri çok beğenerek şairi 9 akçelik maaşla ödüllendirmiştir. Ancak daha sonra bu maaşı alamayan Fuzûlî, Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi'ye onun "Selâm virdüm rüşvet degüldür diyü almadılar" diye bilinen sözünü de içeren Şikâyetname'yi yazmış ve bu mektup devlet büyüklerine yazdığı diğer dört mektupla birlikte Türkçe Mektuplar adı altında yayınlanmıştır.

Leylâ ile Mecnun adlı eseri bütün önemli dünya dillerine çevrilen ve Rusya'da opera olarak bestelenen şair 1556 yılında Kerbelâ'da yaşama veda etmiştir. Türbesi, birkaç kez yer değiştirdikten sonra, 1994 yılından beri Kerbelâ'daki Hazreti Hüseyin türbesinin yakınındadır.

BAZI ESERLERİ:

Şiir:

Türkçe Divan

Farsça Divan

Arapça Divan

Leylâ ve Mecnûn

Beng ü Bade

Heft Câm (Sâkînâme)

Hadîs-i Erba'în Tercümesi (manzum kırk hadîs tercümesidir)

Muamma Risalesi (manzum bilmeceler)

Nesir:

Hadikatü's-süedâ (Kerbelâ olayı)

Türkçe Mektuplar

Rind ü Zâhid

Sıhhat u Maraz

Matla'u'l-itikad fî Ma'rifeti'l-mebde'l ve'l-Meâd

ŞİİRLERİ:

GAZEL - I -

Beni candan usandırdı, cefâdan yâr usanmaz mı?
Felekler yandı âhımdan, murâdım şem'i yanmaz mı?

*Sevgili, cefası ile beni candan usandırdı, cefa etmekten kendisi usanmaz mı?
Ahımın ateşinden gökler yandı, muradımın mumu hâlâ yanmaz mı?*

Kamu bîmârına cânân, deva-yı derd eder ihsan
Niçün kılmaz bana derman, beni bîmarı sanmaz mı?

*Sevgili bütün aşk hastalarının derdine deva ihsan eder
Bana niçin çare bulmuyor, yoksa beni hasta sanmaz mı?*

Şeb-i hicran yanar cânım, döker kan çeşm-i giryânım
Uyadır halkı efgânım, gara bahtım uyanmaz mı?

*Ayrılık gecesinde canım yanar, ağlayan gözüm kanlı yaş döker.
İniltiririm halkı uyandırır, kara talihim uyanmaz mı?*

Gül-i ruhsârına karşı, gözümde kanlı akar su
Habîbim fasl-ı güldür bu, akar sular bulanmaz mı?

*Gül yanağına karşı, gözümde kanlı gözyaşı akar.
Sevgilim! Bu gül mevsimidir, akan sular bulanmaz mı?*

Gâmım pinhan dutardım ben, dedîler yâre kıl rûşen
Desem ol bî-vefâ bilmen inanır mı inanmaz mı?

*Sıkıntımı gizli tutardım ben, yâre açıkla dediler
Bilmiyorum, söylesem, o vefasız inanır mı inanmaz mı?*

Değildim ben sana mâil, sen ettin aklımı zâil
Bana ta'n eyleyen gâfil, seni görgeç utanmaz mı?

*Ben sana gönül vermemiştim, aklımı sen çeldin.
Beni ayıplayan şaşkın, seni görünce utanmaz mı?*

Fuzûlî rind-i şeydâdır, hemîşe halka rüsvâdır
Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı..

*Fuzûlî, çılgın bir aşıktır, halka daima rezil olmuştur.
Ona bu nasıl bir sevdadır, bu sevdadan utanmaz mı diye sorun..*

GAZEL - II -

Dostum alem seninçün ger olur düşmen bana
Gam değil zira yetersin dost ancak sen bana.

*Dostum eğer senin yüzünden herkes bana düşman olursa
Bu dert değil zira bana dost olarak yalnız sen yetersin.*

Aşka saldım ben beni pend almayıp bir dosttan
Hiç düşmen eylemez anı kim ettim ben bana.

*Bir dostun nasihatını dinlemeyip kendimi aşka saldım.
Benim kendime ettiğimi hiçbir düşman yapamaz.*

Can ü ten oldukça benden derd ü gam eksik değil
Çıksa can, hak olsa ten, ne can gerek ne ten bana.

*Canım ve tenim var oldukça benden dert eksik olmaz.
Canım çıksa, tenim toprak olsa daha iyi çünkü bana ne can ne de ten gerekli değil.*

Vasl kadrin bilmedüm fûrkat belâsın çekmedin
Zulmet-i hecr itdi çoh târîk işi rûşen bana.

*Ayrılık belasını çekmeden kavuşmanın değerini bilmedim.
Çok karanlık bir işi bana ayrılık karanlığı aydınlattı.*

Dûd ü ahkerdür bana serv ile gül ey bâğbân
N'eylerem ben gülşeni, gülşen sana, külhan bana.

*Ey bahçıvan! Benim gönlümün ateşi gül, ahımın dumanı da servidir.
Ben gülşeni ne yapayım. Gülşen senin olsun, külhan da benim.*

Gamze tigin çekti ol mah olma gaafil ey gönül
Kim mukarrerdir bu gün ölmek sana, şiven bana.

*Ey gönül! O ay yüzlü göz süzme (gamze) kılıcını çekti. Gafil olma.
Bugün senin ölmen, benim de yas tutmam kararlaştırılmıştır.*

Ey Fuzuli çıksa can çıkmam tarik-i aşktan
Reh-güzer-i ehl-i aşk üzre kılın medfen bana ...

*Ey Fuzuli! Canım çıksa aşk yolundan çıkmam.
Mezarımı aşıkların gelip geçtiği yol üzerine yapın.*

GAZEL - III -

Öyle ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedir;
Ben kimim, sâki olan kimdir, mey ü sahbâ nedir?

*Öyle sermestim ki, idrak edemem dünya nedir;
Ben kimim, sâki olan kim, bu şarap acaba nedir?*

Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterem
Sorsa canân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir.

*Gerçi çılgına dönen kalbim için sevgiliden bir lutuf istiyorum;
Ama sevgili çılgın gönlümün arzusunu sorsa, onu da bilmiyorum.*

Vasldan çün âşıkı müstağni eyler bir visâl
Âşıkâ mâ'suktan her dem bu istiğnâ nedir?

*Madem aşığı vuslata doyuran kavuşmaktan ibarettir
O halde sevenin sevilenden uzak kalmada bulduğu bu acı lezzet nedir?*

Hikmet-i dünyâ vü mâfîhâ bilen ârif değil.
Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâfîhâ nedir.

*Dünya ve içindekilerin hikmetini bilen değildir bilge.
Bilge o kişidir ki dünyayı da, içindekileri de bilmeye.*

Âh ü feryadın Fuzûlî incidipdir âlemi
Ger belâ-yı aşk ile hoşnûd isen gavgâ nedir

*Fuzûli ah ve haykırışların herkesi incitmektedir.
Eğer aşk belasından hoşnut isen, bu kavga nedir?*

* Bu gazel Leyla ile Mecnun'un karşılaşmalarında, Mecnun'un kendinden geçip artık tanıyamadığı Leyla'ya hitabıdır.

GAZEL - IV -

Yâ Rab bela-yı aşk ile kıl âşîna beni
Bir dem bela-yı aşktan kılma cüdâ beni.

*Ya Rab aşk belasıyla beni içli dışlı et
Bir an bile beni aşk belasından uzak tutma.*

Az eyleme inayetini ehl-i dertten
Yani ki çoh belâlara kıl müptelâ beni.

*Dertlilerden iyiliğini, lütfunu eksik etme
Yani beni çok belalara (aşk) bağımlı kıl.*

Oldukça ben götürme belâdan iradetim
Ben isterim belâyı çü ister belâ beni.

*Var olduğum sürece, belaya olan saygımı alma
Ben belayı isterim, çünkü bela da beni ister.*

Gittikçe hüsnün eyle ziyâde nigârımın
Geldikçe derdine beter et müptelâ beni

*Sevgilimin güzelliğini gittikçe daha da artır.
Bana gelince beni de onun derdine daha çok bağımlı kıl.*

Öyle zaîf kıl tenimi firkatinde kim
Vaslına mümkün ola yetürmek sabâ beni

*Onun ayrılığından beni o kadar zayıflat ki
Sabah rüzgârı beni ona kavuşturabilsin.*

Nahvet kılıp nasîb Fuzuli gibi bana
Yâ Rab mukayyed eyleme mutlak bana beni

*Ya Rabbi bana Fuzuli gibi gurur verme
Beni bana asla emanet etme.*

* Bu gazel Kays'ın aşk derdiyle dağlara çıkıp Mecnun'a dönüşmesinden sonra, ailesinin iyileşir umuduyla dua etmeye götürdüğü Kâbe'de, Mecnun'un ailesinin umutlarını boşa çıkaran duasıdır.

GAZEL - V -

Ey bî-vefa ki âdet oluptur cefâ sana
Bi'llah cefadır olma demek bî-vefa sana.

*Ey vefasız! Cefa etmek sana adet olmuştur.
Billahi vefasız olma demek sana cefa etmektir.*

Geh nâz ü geh kirişme vü geh işvedir işin
Cânın sevenler olmasa yiğ âşnâ sana.

*Bazen naz, bazen kaşla gözle cilve, bazen de işve yapmaktır işin.
Canını sevenler seni tanımasalar daha iyi olur.*

Bin cân olaydı kâş men-i dil şikestede
Tâ her biriyle bir kez olaydım fidâ sana.

*Bu gönlü kırık benim keşke bin canım olsaydı da
Her biriyle bir defa sana feda olsaydım.*

Aşkından mübtelâhğımı ayb eden sanır
Kim olmak ihtiyâr iledir mübtelâ sana.

*Aşkına olan bağımlılığımı ayıplayan,
Sana bağımlı olmayı insanın kendi elinde sanır.*

Ey dil ki hecre düzmeyip istersin ol mehi
Şükr et bu hâle yoksa gelir bir belâ sana.

*Ey gönül! Ayrılığa dayanamayıp o ay yüzlü sevgiliyi istiyorsun.
Bu haline şükret. Yoksa başına bir bela gelir.*

Ey gül gâmında eşk ruh-ı zerdim etti âl
Bildirdi ola sûret-i hâlim sabâ sana.

*Ey gül! Senin gamında, gözyaşı sarı yüzümü al etti.
Sabah rüzgarı halimi sana bildirmiş olmalı.*

Düşmez çü şâh kurbu Fuzûlî gedâlara
Ol şehden iltifat ne nisbet bana sana.

*Fuzûlî! Padişahın yoksullara yakın olması mümkün olmadığı için
O padişahın ne sana, ne de bana iltifat olabilir.*

GAZEL - X -

Hansı gülşen gülbünü serv-i hırâmânunca var?
Hansı gülbün üzre gonca la'l-i handânunca var?

*Hangi gül bahçesinin gül fidanı senin salınan selvi boyun kadar uzundur?
Hangi gül fidanındaki gonca senin gülen dudaklarına benzer?*

Hansı gülzar içre bir gül açılır hüsnün kimi?
Hansı gül bergi leb-i la'l-i dür-efşânunca var?

*Hangi gül bahçesinde senin yüzün gibi bir gül açılır?
Hangi gül yaprağı senin inci saçan kırmızı dudağın gibidir?*

Hansı bağun var bir nahli kadün tek bar-ver?
Hansı nahlün hasılı sib-i zenahdanunca var

*Hangi bağın senin boyun gibi meyveli bir fidanı var?
Hangi fidanın meyvesi senin çenenin elmasına benzer?*

Hansı hûnî sen kimi cellâda olmuşdur esîr?
Hansı celladun kılıcı nevk-i müjgânunca var?

*Hangi idam mahkumu senin gibi bir cellada tutsak olmuştur?
Hangi celladın kılıcı senin kirpiklerinin ucu gibi sivri ve keskindir?*

Hansı bezm olmuş münevver bir kadün tek şem'den?
Hansı şem'ün şu'lesi ruhsâr-ı tâbânunca var?

*Hangi toplantı senin boyun gibi tek bir mumla aydınlanmıştır?
Hangi mumun ışığı senin parlak yanağın gibidir?*

Hansı yerde tapılır nisbet sana bir genc-i hüsn?
Hansı gencün ejderi zülf-i perîşânunca var?

*Sana benzeyen bir hazine nerede bulunur?
Hangi hazineyi bekleyen ejderha senin dağımık saçlarına benzer?*

Hansı gülşen-i bülbülün derler Fuzuli sen kimi?
Hansı bülbül nâlesi feryâd ü efgânunca var?

*Fuzuli, hangi gülbahçesinin bülbülünün sana benzediğini söylerler?
Hangi bülbülün iniltisi senin feryat ve figanın gibidir?*

GAZEL - XI -

Mende Mecnûn'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var
Âşık-ı sâdik menem Mecnûn'un ancak adı var.

*Bende Mecnun'dan daha çok âşıklık yeteneği vardır.
Sevgide, sadakat gösteren âşık benim, Mecnun'un ancak adı var.*

N'ola kan dökmekte mâhir olsa çeşmüm merdümi
Nutfе-i Kâbildür ü gamzen kimi üstâdı var.

*Gözbebeğim kan dökmekte usta olsa ne olacak.
O kabiliyetli bir tohumdur ve süzgün bakışın (gamzen) gibi bir üstadı var.*

Kıl tefâhur kim senün hem var menüm tek âşıkun
Leylî'nün Mecnûn'ı Şîrîn'ün eğer Ferhâd'ı var

*Eğer Leylâ'nın Mecnun'u Şirin'in Ferhad'ı varsa,
Senin de benim gibi bir âşığın var. Bununla iftihar et.*

Ehl-i temkînem meni benzetme ey gül bülbüle
Derde yoh sabrı anun her lahza min feryâdı var

*Ey gül! Ben temkinli, sabırlı bir insanım, beni bülbüle benzetme.
Onun derde tahammülü yok, her an bin feryad eder.*

Öyle bed-hâlem ki ahvâlüm görende şâd olur
Her kimün kim devr cevrinden dil-i nâ-şâdı var

*Halim öyle kötü ki, devrin zulmünden dolayı kimin gönlü kederliyse,
Benim halimi görünce neşelenir. (kendi haline şükreder)*

Gezme ey gönlüm kuşu gâfil fezâ-yı ışkda
Kim bu sahrânun güzer-gâhında çok sayyâdı var

*Ey gönlümün kuşu! Aşk göğünde gafil gezme.
Çünkü bu sahranın (aşk sahrası) yolu üzerinde çok avcı var.*

Ey Fuzûlî aşk men'in kılma nâsihden kabûl
Akl tedbîridür ol sanma ki bir bünyâdı var

*Ey Fuzulî! Nasihatçının aşkı engellemesini kabul etme.
Onun nasihatı aklın tedbiridir, sanma ki bir temeli var.*

GAZEL - XX -

Ey gül, ne aceb silsile-i müşg-i terün var
Ve'y serv ne hoş cân alıcı işvelerin var.

*Ey sevgili! Ne acayip (hayret verici) taze misk kokulu zincirin (saçın) var.
Ve ey servi !(sevgili) Ne hoş can alıcı işvelerin var.*

Acıtdı meni acı sözün tünd nigâhun
Ey nahl-i melâhat ne aceb telh berün var.

*Acı sözün, sert bakışın bana elem verdi.
Ey güzellik fidanı! Ne acayip acı meyven var.*

Peykânları ile doludur çeşm-i pür-âbum
Ey bahr sağınma senün ancak güherün var.

*Yaş dolu gözüm (sevgilinin attığı) okların ucundaki sivri demirlerle doludur.
Ey deniz! Sadece senin incin var zannetme.*

Ol seng-dile nâle-i zârün eser itmiş
Ey dil sana bu zevk yeter tâ eserin var.

*Ağlayıp inlemen o taş yürekliye (sevgili) tesir etmiş.
Ey gönül! Sana bu zevk yeter, böyle bir eserin var.*

İşk içre gönül düne ki men bî-hodem ancak
Ey gafil özünden senün ancak haberün var.

*Gönül, aşk içinde yalnız ben kendimden geçtim deme.
Ey gafil! Senin ancak kendinden haberin var.*

Çoh bahduguna gamze ilen bağrın üzersen
Her kime ki bakmazsan anunla nazarın var.

*Süzgün bakışınla (gamze) baktığın çok kimsenin bağrını üzersin
Her kime bakmazsan ona iyilik ediyorsun demektir.*

İşk ehline ol mâh Fuzûli nazar itmiş
Sen hem özünü göster eğer bir hünerin var

*Fuzûlî, o ay yüzlü sevgili âşıklara bakıp teveccüh göstermiş.
Eğer bir hünerin varsa, sen de kendini göster.*

GAZEL - XXXIII -

Sabrum alup felek mana yüz min belâ virür
Az olsa bir meta' ana il çoh bahâ virür.

*Felek sabrımı alıp yerine bana yüz bin bela verir.
Bir mal az olursa el ona çok para verir.*

Düşdüm belâ-yı işka hıredmend-i asr iken
İl şimdi menden alduğu pendi mana virür.

*Asrın akıllısı iken aşk belasına düştüm.
El benden aldığı nasihati şimdi bana verir.*

Sanman aceb rutab yirine virse la'l-i ter
Nahlî ki kan yaşum ana neşv ü nema virür.

*Kanlı gözyaşım la sulanarak yetişmiş bir fidan,
Hurma yerine parlak la'l verirse hayret etmeyin.*

Hâk-i deründür ol ki dün ü gün sevâb için
Hem aya sürme hem güneşe tûtiyâ virür.

*Senin kapının toprağı, gece gündüz sevap için
Hem aya sürme hem de güneşe tutya verir.*

Kılmaz kabul sûret-i ikbâli munca kim
Âyine-i vücûduma cevrün cila virür.

*Senin cevrin ve cefan vücudumun aynasını bu kadar cilaladığı halde
İkbal ve saadetin yüzünü göstermez.*

Ney kimi cismüm oldı ohundan delük delük
Dem vurduğumca yirlü yirinden sadâ virür.

*Vücudum okundan ney gibi delik delik oldu.
Nefes verdikçe her yerinden ses verir.*

Her derdsüzden umma Fuzûli devâ-yı derd
Sabr eyle ol ki derd virüpdür deva virür.

*Fuzûlî, her dertsizden derdine derman bekleme.
Sabret, O ki (Tanrı) derdi vermiştir, devasını da verir.*

MURABBA

Perişan halin oldum sormadın hal-i perişanım
Gamından derde düştüm kılmadın tedbir-i dermanım
Ne dersin rüzgârım böyle mi geçsin güzel hanım
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultanım.

*Senin yüzünden perişan oldum, ama sen perişan halimi sormadın.
Senin aşkın sebebiyle derde düştüm, ama sen derdime çare bulmadın.
Benim hayatım, vakitlerim hep böyle mi geçsin, ne dersin güzel hanım
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.*

Esîr-i dâm-ı aşkın olalı senden vefa görmem
Seni her kande görsem ehl-i derde âşinâ görmem
Vefa vü aşinalık resmini senden reva görmem
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.

*Aşkının tuzağının esiri olduğumdan beri senden vefa görmüyorum.
Zaten seni her nerede görsem dertlilere yakın olduğunu görmüyorum.
Vefa ve samimiyet konusundaki bu davranışını sana yaraşır görmüyorum.
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.*

Değer her dem vefasız cerh yayından bana bin ok
Kime şerh eyleyem kim mihnet ü endûh u derdim çok
Sana kaldı mürüvvet senden özge hiç kimsem yok
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım

*Her an vefasız feleğin yayından bana bin ok değer.
Kime anlatayım, benim mihnetim, tasam, derdim öyle çok.
Elimden tutmak, iyilik etmek sana kaldı, senden başka hiç kimsem yok.
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.*

Gözümden dem-be-dem bağrım ezip yaşım gibi gitme
Seni terk etmezem çün ben beni sen dahi terk etme
İgen çok zâlim olma ben gibi mazlûmı incitme
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.

*Her an bağrımı ezip gözümden akan gözyaşı gibi sen de gitme.
Ben seni madem terk etmiyorum, sen de beni terk etme.
Hem bu kadar zalim de olma, benim gibi bir mazlumu incitme.
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.*

Katı gönlün neden bu zulm ile bî-dâda râgıbdır?
Güzeller sen gibi olmaz cefâ senden ne vâcibdir?
Senin-teg nâzenîne nâzenîn işler münâsibdir
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.

*Merhametsiz yüreğin neden bu zulme ve işkenceye isteklidir?
Güzeller senin gibi (merhametsiz) olmaz, cefa sana neden gerekli olsun?
Senin gibi nazlı, latif güzele nazlı, latif işler uygundur,
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.*

Nazar kılmazsan ehl-i derd gözden akıdan şöyle
Yamanlıktır işin uşşak ile yahşi midir böyle?
Gel Allah'ı seversen bendene cevri etme lûtf eyle
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.

*Dertlilerin gözlerinden akttıkları gözyaşlarına bakmıyorsun, aldırmiyorsun.
İşin âşıklara kötülük etmek, böyle (davranmak) güzel mi?
Gel, Allah'ı seversen, kuluna eziyet etme, lütf eyle.
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.*

Fuzûlî şîve-i ihsanın ister bir gedâyındır
Dirildikçe seg-i kuyun ölen de hâk-i payındır
Gerek öldür gerek ko hükm hükmün rây rayındır
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.

*Fuzûlî senden iyilik dileyen bir dilencidir.
Hayatta oldukça kulun köpeğin, öldüğünde de ayağının toprağıdır.
İster öldür, ister bırak, dilediğini yap ona. (Bu konuda) karar senin, düşünce
senindir.
Gözüm, cânım efendim, sevdiğim, devletli sultanım.*

SU KASİDESİ

Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su
Kim bu denli dutuşan odlara kılmaz çare su.

*Ey göz! Gönlümdeki ateşlere su saçma.
Çünkü bu kadar tutuşan ateşe su çare olmaz.*

Âb-gündür günbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhîr olmuş gözümde günbed-i devvâra su.

*Dönen kümbetin rengi su rengi midir bilmiyorum.
Yoksa gözümde çıkan su mu dönen kümbeti doldürmüştür.*

Zevk-i tîgünden aceb yoh olsa gönlüm çak çak
Kim mürûr ilen birağur rahneler dîvâra su.

*Kılıcının zevkinden gönlüm parça parça olsa şaşılmaz.
Çünkü devamlı geçmekle su duvarda yarıklar bırakır.*

Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözün
İhtiyât ilen içer her kimde olsa yara su.

*Yaralı gönül senin peykânının sözünü korkuyla söyler.
Her kimde yara varsa o suyu ihtiyatla içer.*

Suya virsün bâğban gülzârı zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek virse bin gülzâra su.

*Bahçıvan gül bahçesini suya versin, boşuna zahmet çekmesin
Çünkü o bin gül bahçesine su verse bile senin yüzün gibi bir gül açılmaz.*

Ohşadabilmez gubârını muharrer hattuna
Hâmenün bahmakdan inse gözlerine kara su.

*Kalemine bakmaktan gözlerine kara su inse bile,
yazar gubar hatlı yazısını senin ayva tüyelerine benzetemez.*

Ârızun yâdiyle nemnâk olsa müjgânun n'ola
Zâyi' olmaz gül temennâsiyle virmek hâra su.

*Senin yanağını anarak kirpiklerim ıslansa ne olur
Gül beklentisiyle dikene su vermek boşuna değildir.*

Gam günü itme dil-i bîmârdan tîgün dirîg
Hayrdur virmek karanu gecede bîmâra su.

*Gam günü hasta gönülden kılıcını esirgeme
Karanlık gecede hastaya su vermek sevaptır.*

İste peykânun gönül hecrinde şevkum sâkin it
Susuzam bir kez bu sahrâda benümçün ara su.

*Ey gönül, onun peykânını iste, ayrılığında benim ona karşı olan arzumu
sakinleştirsin.
Susuzum, bu sahrada bir kez de benim için su ara.*

Ben lebün müştâkıyam zühhâd kevser tâlibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelür, huşyâra su.

*Ben senin dudaklarının tutkunuyum, zahidlerse kevser istiyor
Nitekim sarhoşa şarap içmek hoş gelir, ayık insana su.*

Ravzâ-i kûyına her dem durmayup eyler güzâr
Âşık olmuş gâlibâ ol serv-i hoş reftâra su.

*Su galiba o hoş yürüyüşlü serviye aşık olmuş ki
her an onun köyünün bahçesine gidiyor.*

Su yolın ol kûydan toprak olup dutsam gerek
Çün rakîbümdür dahı ol kûya koyman vara su.

*Toprak olup suyun yolunu tutup o köye varmasını engellemem gerekir.
Çünkü su benim rakibimdir. Bırakmam ki o köye varsın.*

Dest-bûsı ârzûsıyla ger ölsem dostlar
Kûze eylen toprağım sunun anunla yâra su.

*Ey dostlar! Eğer onun elini öpmek arzusuyla ölürsem,
Toprağımdan testi yapıp onunla yare su sunun.*

Serv ser-keşlük kılur kumrî niyâzından meger
Dâmenün duta ayağına düşe yalvara su.

*Servi kumrunun duasına karşı aksilik eder
Su onun eteğini tutsun ve ayağına düşüp yalvarsın.*

İçmek ister bülbülün kanın meger bir reng ile
Gül budağının mizâcına gire kurtara su.

*Bir hile ile bülbülün kanını içmek istiyor.
Su gül budağının mizacına girsin ve bülbülü kurtarsın.*

Tînet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktidâ kılmış tarîk-i Ahmed-i Muhtâra su.

*O güzel ahlakını insanlara ilan etmiş.
Su seçilmiş Ahmet'in yoluna tabi olmuş.*

Seyyid-i nev'-i beşer deryâ-yı dürr-i ıstifâ
Kim sepüpdür mu'cizâtı âteş-i eşrâra su.

*O insanoğlunun efendisidir. Seçilmiş incilerin deryasıdır.
Ki onun mucizeleri kötülerin ateşine su serpmiştir.*

Kılmagiçün tâze gülzâr-ı nübüvvet revnâkım
Mu'cizinden eylemiş izhâr seng-i hâra su

*O peygamberlik bahçesinin parlaklığını tazelemek için,
mucizeyle mermerden su çıkarmıştır.*

Mu'cizi bir bahr-i bî-pâyân imiş âlemde kim
Yetmiş andan bin bin âteş-hâne-i küffâra su

*Onun mucizesi alemde öyle sonsuz bir denizmiş ki o denizden
binlerce ateşe tapan kafirin ibadethanesine gidip ateşlerini söndürsün su.*

ONA DAİR:

FUZÛLÎ'YE DAİR

I.

400 üncü ölüm yılı münasebetiyle

Fuzûlî şüphesiz en büyük şâirlerimizden biridir. Yunus'u istisna edersek böyle bir ayırma lazımdır. Çünkü Yunus, 600 yıl evvelinden bugüne açılan kapıdır. Onunla ancak, Şeyhî, Necatî Bey, Bâki, Nedim, Şeyh Gâlib gibi eski şiirin sıkı nizamı ve müşterek lugatı içinde gerçekten bir çığır açabilen şâirler boy ölçüşebilirler. Fakat Fuzûlî bir bakıma bu şâirlere de üstündür. Çünkü eseri bize onlardan çok ayrılan, tamamiyle şahsi diyebileceğimiz bir tecrübe ile gelir.

Dille o kadar ustaca oynamasına, şiirimizin birçok söyleyiş mükemmelliklerini kendisi bulmasına, hatta eserinin bütününe bakılınca oldukça ağır basan zihnîliğine, mizah ve hiciv kudretine - Şikâyetnâme'de bütün bir komedi unsuru vardır, hem de en yüksek cinsinden - rağmen, Fuzûlî hayatı ve aşkı çok ciddi bir zaviyeden gösteren şâirlerdendir. Doğrusu istenirse, bir bakıma bütün lezzetleri kendine kapamış görünen bu insanda rastlayabileceğimiz tek haz, ıztırabın hazzıdır. Bir çeşit mazohizmden başka bir şey olmayan bu acıya atılış, onu özleme, onu hayatın tek gayesi, hatta sebep-i vücudu gibi göstermesi, bu işteki ısrarı eserini öbür şâirlerimizden ayıran büyük vasıflardan biridir. Denebilir ki, Fuzûlî'nin şiiri, türkçenin içinde bir eski çağ trajedisinin korusu gibi döğünür.

Zevkimizi İstanbul mektebi diyeceğimiz büyük geleneğin tek başına idare ettiği devirlerde bile eserinin halk tarafından benimsenmesinin başlıca sebebi bu olsa gerektir.

Sözün kendi mükemmelliğiyle yetinemeyenler, şiiri bir iç ahenginde ve kendi lezzetlerinde aramayanlar daima ıztırabı, onun muhayyilemizdeki sihirli tesirini tercih ederler. Halk muhayyilesinde şâir, bir masalı olan insandır. Fuzûlî'nin eseri bu masalı daima besler. Kaldı ki, Fuzûlî ayrıca Leylâ ve Mecnun'u ile bütün edebiyatımız boyunca tek başına kalmış bir eserin sahibidir. Bâkî'nin Mersiye'si gibi Leylâ ve Mecnun'u da bir nevi uzun zamanı kapatan eserlerdendir. Nasıl XVIII inci asır sonuna, hatta doğrusu istenirse nev'in mahiyet ve üslup değiştirdiği XIX uncu asra kadar (Akif Paşa'nın küçük Hece mersiyesi ve Makber) mersiyeye çok rastlamazsak - gerçekten kendisini kabul ettirmiş eserden bahsediyorum - klasik mevzuları ele alan büyük mesneviye de öyle rastlamayız.

Muasır Yahya Bey gibi, Ataî, hatta Nâbî gibi bu yolda heves edenler de az çok mahalli mevzulara, öğreticiye veya doğrudan doğruya tercümeyle giderler. Ancak Şeyh Galib, Leylâ ve Mecnun'dan iki buçuk asır sonra Hüsn ü Aşk'ı yazar. Halbuki Hüsn ü Aşk, şahsi bir icat sayılması lazım gelen bir tasavvuf istiaresidir. Kendiliğinden yarışın dışındadır, demek istiyorum. Ve şüphesiz ki, arkasında Mevlevî tarikatına bağlı bütün bir mensur edebiyat, mesnevi şerh ve tefsirleri, belki de Nahifî'nin Mesnevi tercümesi sayesinde ana dilde kaynak bir eserle çok gençken karşılaşmanın tesiri vardır. Leylâ ve Mecnun ise mevzuunu bütün bir medeniyetin benimsediği, dilden dile ve kültürden kültüre geçerken değiştirdiği bir hikayedir.

Rahmetli Süleyman Nazif, bir yazısında Leylâ ve Mecnun'u Romeo ile Juliet'e benzetir. İlk bakışta oldukça şaşırtıcı ve mübalağalı görünmesine rağmen, bu benzetişte doğru bir taraf vardır. Shakespeare'de rönesans başlangıcı, Nizamî'de yarı kalmış bir rönesanstan başka bir şey olmayan müslüman ortaçağı aşk ve gençlik rüyasıdır. Ve bütün aşk ve gençlik rüyaları gibi, muayyen bir içtimai sistemin yaşayış, terbiye ve idealini içine alırlar. Bir rüya, bozulmaması, behemahal olduğu gibi kalması icap eden bir şeydir. Onun için ikisinde de ölüm o kadar tabii karşılanır.

Fakat Fuzullî'nin Leylâ ve Mecnun'u bir noktada belki Nizamî'nin hatta Ali Şîr Nevai'ninkini de geçer. Onun Leylâ'sı öbürlerinden daha fazla genç kızdır. Juliet gibi, Ophelia gibi, isterseniz Homiros'un Nausica'sı gibi - çünkü bu rüya edebiyatta onunla, Homiros'la başlar - genç kız, eserde

sadece Mecnun'un şaşkırtıcı macerasını yaşamasını temin etmekle kalmaz, ay ışığında kapalı bir bahçe gibi olsa da her lahza kendi varlığını duyurur.

Onun kendi meseleleri içinde nasıl perişan olduğunu daima hissederiz. Fuzûlî'nin üslûptan üslûba geçerken - aynı mevzuun muhtelif şâirler tarafından ele alınması - zaruri olan teksif sayesinde olsa bile, burada psikolojik bir maden bulduğu âşikârdır.

Unutmayalım ki, genç kız edebiyatın en az yakalayabildiği şeydir. Avrupa şiiri - burada şiir kelimesi üzerinde ısrar ediyorum - Shakespeare'den sonra ancak Stendhal'de (Chartreuse de Parme'nin Clelia'sı), Dostoievsky'de (Beyaz geceler'deki genç kız ve bazı romanlardaki ikinci derecede şahıslar) ve Tolstoi'da (Harp ve sulh'daki Natacha) bu sade bekleyiş halinde varlığı, onun dıştan gelen en küçük müdahalede darmadağın olacağını bilen ve kendi içinde toplanan mukavemeti, o bembeyaz safiyeti ve çok def'a ölümden başka her hareketi reddeden mutavaatını bulabiliriz. O girdiği her eserde ızdırabı, ölümü bile güzelleştiren bir saadet ışığıdır.

İşte Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnun'unda kitabı bitirip gözlerimizi kapattığımız andan itibaren bizde Arap hikayesine ve Nizamî'nin gerçekten dahiyane olan yaratıcı tasarrufuna rağmen canlanan ilk hayal budur.

Fakat Fuzûlî'nin buluşu burada kalmaz. Belki muhit yakınlığı bu mesneviyi hiç olmazsa bir tarafından asıl başlangıcı olan Arap hikayesine yaklaştırır. Leylâ ve Mecnun, suyu sızdırdığı için serinleten o çok ince hamurlu testilere benzer. Her tarafından çöl sızar. Çöl sihirbazların en büyüğüdür. Çünkü biraz da seraptır. Serap, görünüşlerle hakikatin hiç bitmeyen karşılaşmasıdır. Çatlamış dudak, kamaşan göz ve daima kırışte kulak, durmadan bize serinlikler, çağlayan sular, bu sulara akın eden ceylan sürüleri ve kervan sesleri sunar. Hülâsa, çölde bütün dikkatleriniz mevcut olmayanı icat eder ve ona doğru koşar. Onun içindir ki, çölün terbiyesi bir çeşit görünüşlere mukavemetin terbiyesidir.

Mecnun çölün kendisi, yahut daha iyisi, içine yerleşerek değiştiği varlık (incarnation) tır. Vahdet fikrinin, ondan daha manalı bir sembolü azdır. O daima Bir'in etrafında toplanmak ister, onun için daima bir şeylerden soyunur, her adımda bir şeyler atar. Daima en esashıyı, aslînin ta

kendisini buimak için gene çok esaslı bir şeyden (Leylâ'nın kendisinden ve kendi hayatından) vazgeçer. Onun bütün içtimal kayıtlardan sıyrılışı, bütün sorumluluklardan vazgeçerek elde ettiği hürriyet, ölümle ebediyetin böyle elele verişi, Müslüman Şarkın ezeli birlik rüyasıdır.

Şüphesiz ki, bütün bunlarda asıl icat şerefi şark şiirinin gerçek dehalarından biri olan Genceli Nizamî'nindir. Çünkü asli birkaç buluşa ve sembole rağmen, Arap hikayesini asıl işleyen ve bütün bir aşk ve vahdet özleyişinin masalı yapan, dağınık unsurları toparlayıp değerlendiren odur. Fakat Nizamî fazla İran'dır. Ve daha fazla da yaşadığı devirdir. Bunu anlamak için mesneviyi tercümesinden okumak yeter (Ali Nihad Tarlan'ın tercümesi).

Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnun'unda yukarıda bahsettiğimiz muhit yakınlığı, yerinden kopan Mecnun'u doğrudan doğruya denecek kadar kendi çerçevesine iade eder. Sonra mevzuuna tasarruf şekli büsbütün ayrıdır. Belki de kurulmuş bir dilin verdiği rahatlıktan mahrum olan Fuzûlî bu mesnevîde büsbütün başka, eserin ve şahısların kabartmasını daha bâriz kılan bir ekonomi ile karşımıza çıkar. Ayrıca hiç de ihmal edilmemesi lazım gelen bir çeşit içten benzeme ve benimseme Mecnun tipini kuvvetlendirir.

Denebilir ki, Fuzûlî'nin bize şiirleriyle verdiği kendi iç dünyası, bütün rindlik ve kalenderlik heveslerine, bazen gerçekten sıkıcı sanat oyunlarına rağmen, iki örneğin etrafında toplanır. Mecnun ve Kerbelâ şehidi Hüseyin. Bu mihverin öbür kutbundan, Hüseyin ve Kerbelâ'dan ve Fuzûlî'deki şehit (martyre) psikolojisinden bir başka yazımızda bahsedeceğiz. Burada yalnız Mecnun'un ağzından yazdığı bazı gazelilerin bir ikisini böyle seçtiğini, geçici olsa bile bu psikolojinin divanındaki bazı gazellerde devam ettiğini kaydedelim. Hatta yanılmak ihtimalini hesaba katmak şartıyla ciddi bir tenkidin, bu noktadan hareket ederek Fuzûlî'nin divan kısmındaki gazellerini Leylâ ve Mecnun'dan evvel ve sonra diye ikiye ayırabileceği ihtimali de öne sürülebilir.

Sanat tecrübesinin mühim bir tarafını da kompozisyonun bizzat sanatkar üzerindeki tesiri yapar. Bütün kompozisyon boyunca kahramanlarının hayatlarını yaşayan ve hatta eser bittikten sonra bunda bir müddet devam eden sanatkarlar bulunduğu gibi, bir eserdeki buluşları, öbürünü idare eden sanatkarlar da çoktur. Çünkü her tecrübe gibi, sanat da bir terbiyedir. Bu hususta Fuzûlî'ye en yakın misali bize

Ruhi-i Bağdadi verir. Divanında şaheseri olan Terkiib-i bend'ini devam ettiren veya ona hazırlık olan bir yığın gazel vardır.

Leylâ ve Mecnun'un daha mühim bir tarafı da vardır. Bu hikayede Fuzûlî'nin soluğunu ancak kitabın tertibi, yani zaruretler keser. Dil iyi yoğrulmuş bir heykel veya testi çamuru gibi bütün kolaylığıyla tahkiyenin emrindedir. Yer yer bazı uzunluklar ve ufak tefek tekrarlarla toprağın hamuruna karışmış çakıllarla ve iyi yoğrulmamış parçalara benzeyen birkaç mısradan sonra (bu cins mısraların çoğunun her iki kafiyesi birden arapça kelimelerden gelir) tekrar plastik kıymetine kavuşur. Ve modelesine (şekil verme), yani hikayeye devam eder.

Burada çamur ve heykel hayalini bir üslûp oyunu olarak değil, kuvvetle duyduğum bir şeyi anlatmak için kullanıyorum. Leylâ ve Mecnun'u her okuyuşumda daima çok yumuşak ve rahat bir madde ile karşılaştığımı hissettim. Fuzûlî'nin bazı kasideleri de bende bu hissi bıraktı. (Bilhassa "ben kimim ... " diye başlayan Kaside-i hasb-ı hâliye.) Zaten kendisi de büsbütün başka vesile ile doğduğu ve yetiştiği yerleri övmek için olsa bile, şiirinden bahsederken bu toprak hayalini kullanır (Arapça ve Türkçe Divanlarının mukaddimesi).

Acaba Fuzûlî dile getirdiği bu kolayca şekil alma kabiliyetini, bu yumuşaklığı, rahathığı ve olgunluğu biliyor mu idi?

Şurası var ki, devri şiir dilimizin kurulduğu bir devirdir. Bunu ayrı bir makalede anıatmağa çalışacağız.

(Cumhuriyet, 14 Şubat 1957)

II.

XV inci asrın ikinci yarısı ile XVI ncı asrın ilk yarısı, şiir tarihimizin en feyizli devridir. Yeni bir şiir dilini yaratmak işini üzerlerine alan bu devrin şâirleri, büyük bir dikkat ve gayretle dilin üzerinde duruyorlardı. Aruzun sesini türkçenin organizmasına mal etmek onların hem ideali, hem de çalışmalarını idare eden büyük disiplindi. Daha o devirde ustası olan İran şiiri ile Türk şiiri arasında bir yarış başlamıştı.

Bu gayretle dil ve onunla beraber şiirin biraz da kendisi olan mısra (mısra, kozmosun içinde insan gibidir.) her on beş senede, yani her büyük şâirde bir kere yeni bir merhale kaydediyordu. Bu artık Şeyhî'de, Ahmed Paşa'da olduğu gibi yalnız muhteva itibarıyla bir zenginleşme değildir. Filhakika bu devirde Necatî, Yahya Bey, hatta bütün çözüklüğüne rağmen, Hayalî Bey ve Usulî gibi şâirler, Divan şiirimizin asıl güzelliğini yapacak olan değerleri bulmuş gibidirler. Bu ses ve söyleyiş tarzı, bir kelime ile ve en şümüllü manası ile şekil meselesi idi.

Eski şiirin İran şiirine bağlılığı, ufkunun dar oluşu, manzume şekillerinin hususîliği, bu şiire umumi şekilde bakılınca, bizi şüphesiz başka türlü hükümlere ve çok sert tenkitlere hatta inkârlara götürür. Fakat şiirlerimizden ziyade eski kültüre ait olan bu tenkit ve inkârların arasında bile, bazen bir mısra veya beyit, hatta bütün bir manzume havada güneş vurmuş bir gemi küpeştesi gibi hafızamızda birdenbire aydınlanır ve biz, bu eski şâirlerin yaptıkları işi bir lâhzada görür ve şaşırırız. Necatî Bey :

*Beni ağlan beni kim üstüme gelmez öliceğ
Bir avuç toprak atan bâd-ı sabâdan gayrı*

*Ayağı yer mi basar zülfüne berdâr olanın
Aşk u şevk ile verir cân u seri döne döne
mısralarıyla sızlanırken yahut meşhur mersiyesinde :*

*Yanında bunca kulundan bir ademi bile yok
Beğim bu nice seferdir ki ihtiyar ettin*

diye efendisine ağlarken Türk mısraının mahiyeti değişiyor, aruz sesimizin nizamı oluyordu. Bunlar o günün (Mersiye 1503 de yazılmıştır) türkçesi için yeninin ta kendisidir. O kadar yeniydiler ki, Latifî gibi şiir meraklısı ve oldukça uyanık bir adam bile tezkiresinde bu söyleyişlerdeki güzelliğin farkında görünmez ve bize Necatî'nin şiirinden örnek diye bugünün zevki şöyle dursun, devrinin zevkine dahi hitap etmesi şüpheli olan beyitleri ve mısraları, daha doğrusu mahallî şive tuhafliklarını verir. Fakat mesaj, ondaki dersi alacak insana yahut insanlara tabiatıyla gidecekti. Nitekim aradan otuz yıl geçmeden Yahya Bey, efendisi Şehzade Mustafa öldürüldüğü zaman aynı vezinle, fakat daha değişik, daha velveleli bir sesle, aynı ruh hali ve çılglık halinde mısralarla kalbimizin yolunu arar:

*Meded meded bu cihanın yıkıldı bir yanı
Ecel celâilileri aldı Mustafa Han'ı*

Yabancı âlet aruz, bu mersiye'nin ilk bendinde tıpkı Necatî'nin nadir mısralarında olduğu gibi, türkçenin kendi vücut çatısı ve hareket imkanıdır. Bundan sonraki heyecanlarımızı o idare edecek, toplumun kulağını o tatmin edecektir. Ah bu eski şâirler ... Niçin onları sık sık okumaz ve sevmeyiz, bir türlü anlamam. Bu mersiyedeki :

Nesim-i subh gibi yerde koma ahımızı

mısra Nedim'i adeta iki asır evvelinden müjdeli. Nasıl gerçekten de bir sabah meltemi gibi hafif ve uyku arasında devam eden azabı yeniden uyanış gibi iç darlığı ile yüklüdür.

Her şey dildedir. Dil, insan dediğimiz duygu ve düşünce kaosunun vuzuh noktasıdır. Bir anda var oluruz, onunla şekil alırız. İyi yapılmış, yani tam şeklini bulmuş bir mısra dilin çiçeğidir. Matematikten geometriye, rakstan resim, heykel nağme ve musikiye kadar insan zekasının bütün mebdelerini ve zaferlerini, bütün tecrübelerimizi toplar. Şeklini bulmuş mısra, dile geçişiyle kazandığı vuzuhu kaybetmeden insanı uzviyetinin en canlı tarafına, bütün teessüri hayatının başlangıcı olan noktaya, sesine, nabzına iade eder.

Necatî öldüğü zaman (1507) Fuzûlî (Profesör Köprülü'nün doğumu için tahmin ettiği 1489 - 1494 yılları kabul edilirse) 13- 18 yaşlarında idi. Bâkî ise Necatî'nin ölümünden yirmi yıl sonra (1526- 1527) doğar. Kanuni Bağdad'ı fethettiği yıl Fuzûlî - gene aynı tahmine göre - kırk bir veya kırk altı yaşlarındadır. Bâkî ise sekiz yaşlarında bir çocuktur. Belki de tezkirenin yazdığı gibi, bu yıllarda küçük bir saraç çırağıdır ve ellerinden büyük tokmaklarla yumuşak ve ağır kokulu meşinleri döğmekte, tahta çanaklarda ustasına çiriş hazırlamaktadır. (Bu en büyük şâirimizin işe saraç çiraklığından başlamasına baylıyorum. Kendisine çok yakın vesikalar bunu söylemeselerdi, ben böyle bir masalı kendim uydurmak isterdim. Çünkü şiir ve alel-umum sanat her şeyden evvel bir zanaatkârlık, madde üzerinde çalışma işidir. Parmaklarının arasında dili, şekil vereceği bir madde gibi görmeyen şâir, hiç bir surette şâir olamaz). Fuzûlî'nin ölümü yılında ise yirmi dokuz yaşında, şöhretinin eşiğindedir. On sene sonra Kanuni için söylediği Mersiye ile sesi bütün imparatorlukta çınlayacaktır.

Bu küçük ve noksan kronoloji, şiirimizin gelişmesinde Fuzûlî'yi Necati Bey ile Bâkî'nin arasına kendiliğinden koyar. Bunu söylemekle, Fuzûlî olmasaydı, Bâkî'nin sanatı olmazdı, demek istemiyorum. Ne de Zâtî, Yahya Bey, Hayâlî, Usulî gibi devrin büyük şâirlerinin bu XVI ncı asır şiirindeki yerini inkar ediyoruz.

Zaten Fuzûlî'yi çağdaşı olan Diyar-ı Rum şâirlerinden ve bilhassa Bâkî'den birçok hususiyet birden ayırır. Kullandığı Âzerî lûgatı burada belki ikinci derecede kalır. Asıl mühim ayrılık sanatında, bütün bir ömür boyunca süren bir uzlette, muayyen mazmunların, hayallerin üzerinde ısrarla durmak sayesinde kendisi için vücuda getirdiği (çünkü her şâirde iradi taraf daima öndedir) söyleyiş ve duyuş tarzındadır. Gerçekten Fuzûlî, eski şiirin içinde, Âzerî zevki ile geldiği için değil, kendisi olduğu, kendisine mahsus bir ferdî masalla geldiği için, uzak ve az çok muhtar bir eyalete benzer.

Kaldı ki, bilhassa gazellerine bakılırsa Fuzûlî daha ziyade asır başı şâirlerine yakındır. Onlar gibi, sözü çok def'a dilin içinden adeta zorla çeker. Ve şüphesiz bizim için bazı söyleyişlerinin lezzetini, dili şâirle beraber bulmamız zannı yapar.

Bununla beraber birkaç gazel ve kasidesinde, bazı musammatlarında ve bilhassa Âl-î Abâ mersiyesi'nde tecrübe değişir, klasik şiirimizin en büyük vasfı olan o doğrudan doğruya konuşmaya, rahat ve geniş soluklu mısraların dünyasına gireriz :

*Kârbân-ı râh-ı tecrîdiz hatar havfın çeküp
Gâh Mecnun gâh ben devr ile nevbet bekleriz*

.....

Bir bölük ankalarız Kaf-ı kanaat bekleriz

.....

Esîr-i gurbetiz biz senden özge âşinâmız yok

.....

*Sabâ kûyunda dildarın nedir üftâdelerin hâli
Bizim elden geçersen bir haber ver âşinâlardan*

.....

*Gam-ı eyyâm Fuzûlî bize bidâd etti
Gelmişiz acz ile dâd etmeğe sultânımıza
Göklere açılmasın eller ki dâmânındadır.*

Bunlar o cins mısra ve beyitlerdir ki, bütün bir medeniyet değişmesinin arasından hatırlarken bile içimizde bir şeylerin kabardığını ve değiştiğini, zamanımıza çok yabancı birtakım tecrübeler ister istemez râm olduğumuzu duyarız. Fakat asıl mühimi, bu mısra ve beyitlerin dili ve söyleyiş tarzı, kimi yalvaran, kimi tenhada kendi kendimize mırıldanmayı isteyen ve kimisi de nefes cihazımızı sonuna kadar zorlayan ses perdeleridir. Çünkü doğrusu istenirse bütün bu hayaller Fuzûlî'den çok evvel, hatta ezberlenmiş şeyler gibi vardı. Fakat Fuzûlî, söyleyişi ile onları değiştirdi. Birkaç misli çoğaltabileceğimiz bu örneklerle, Nedim'in uçan çapkın beytinde hiç de yerini yadırgamayan :

Arzu sergeşte-i fikr-i muhâl eyler beni

mısraıyla gene onun bir şarkısından kopmuş zannını bırakan:

Kanı ey zâlim bizimle ahd-ı peymân ettiğin

mısramı ve nihayet aruzu tatlı bir konuşma yapan o çok hafif, yarı çılgın ve bütün sevgi, yalvarma ve oyun:

Gözüm canım efendim sevdiğim devletli sultanım

hitabını, şâirin dili kaç tarafından ele aldığı göstermek için ilave edelim. Fuzûlî bu cins mısralarda aruzla ve dille gerçekten oynar. Bazen vezni bir mısraın içinde birkaç kere kırar. Bu rahat mafsallı mısralara kasidelerde daha sık rastlanır. Bazen de kasidelerde sözü çeşitli oyunlarla âdetâ kafiye ve vezinli bir nesir haline getirdiği olur. Türk kasideciliğine Bâkî'den Nedim'e kadar bir yığın şaheser kazandıran o tatlı hasbîhâl edasını getiren, biraz da her söylemek istediğini ne yapıp yapıp behemahal söyleyen bu üç dilin virtüozu filolog şâirdir.

Fakat bu dil kudretinin kendisini en iyi gösterdiği manzume şüphesiz ki Âl-î Abâ mersiyesi'dir. Denebilir ki, Şeyhî'den başlayarak Ahmed Paşa, Kıvâmî, Necatî Bey'in mersiyesiyle tek bir veznin (mef'ulü / fâilatü mefâilü / fâilün vezni) etrafında hemen hemen bir asır boyunca devam eden bir yığın tecrübe, bu mersiyede asıl şeklini ve kıvamını bulur. Daha birinci mısraından itibaren Fuzûlî bize kendi sesini kabul ettirir. Üçüncü parçada ise, sanatının en yüksek noktasındadır :

*Tedbir-i katl-i Âl-i abâ kıldım ey felek
Fikr-i galat hayal-i hatâ kıldım ey felek*

*Berk-i sahâb-ı hadiseden tığlar çeküp
Bir bir havale-i şühedâ kıldın ey felek
Bir rahm kılmadın ciğeri kan olanlara
Gurbette rûzigârı perîşân olanlara*

Birbirini kovalayan dalgalar gibi üstümüze gelen on mısradan sonra bend beytindeki dönüş ve sözün kudretinden hiç bir şey kaybetmeden kesiliş, şiirimizde ilk def'a görülüyordu.

Şüphesiz Kanuni mersiyesi'nde bu parça ile dahi ölçülemeyecek kadar güzel şeyler vardır. Kaldı ki, Bâkî'nin soluğu bütün mersiye boyunca kesilmeden devam eder ve bend beyitleri daima birbirinden üstün bir eda ile parçaları kapatır. Bununla beraber İstanbullu şâirin zafer arabasının Fuzûlî'nin açtığı yoldan geçtiği de inkar edilemez.

AHMET HAMDİ TANPINAR

(Cumhuriyet, 28 Şubat 1957)

FUZÛLÎ VE BÂKÎ

Fuzûlî ile Bâkî, iki kutup gibi karşılaşırlar. Aralarındaki konuşma yaşadıkları devri aşar, hatta Tanzimat'a ve bugüne kadar gelir. Bu, bütün tarih hesaplarının dışında sanat dünyasının ritmini yapan iki ayrı anlayıştır.

Fuzûlî şiiri sadece kalbe ait bir macera telâkki eder ve ıztırabı şâir için yaşanacak tek iklim gibi görür. (Bunu Farsça Divanı'nın mukaddimesinde söyler, fakat aynı mukaddime de tabiatının daha ziyade kaside ve muamma yazmağa müsait olduğundan da bahseder.) Onda her şey kendiliğinden "ben" in etrafında toplanır ve oradan hareket ederek dünyasını yakalar. Dil, Fuzûlî'de her şeyden evvel bir yaratma işinin başlangıcı olan teessürînin vasıtasıdır.

Bâkî'de ise, kurucu unsurlarıyla Fuzûlî'ninkinden hiç de farklı olmayan bu iç alem, kendisini aşan bir nizama bağlı gibidir. Onun arasından, onun icaplarıyla konuşur. Dil, bu yüzden daha ziyade dış âlemin malıdır; onu kurmakla işe başlar ve biz yarattığı dünyanın arasından onu alıs şekliyle, yahut ona verdiği şekille Bâkî'nin kendisinde buluruz.

Eninde sonunda aynı dilin, aynı medeniyetin ve aynı asrın -yirmi, yirmi beş yıllık bir farkla - iki insanı olan ve zaruretiyle birbirine çok benzeyen, biri öbürüne az çok tesir etmiş, yahut muhteva ve şekil itibarıyla bir yığın şey telkin etmiş iki şâir arasında bu kadar ayırmacı bir kıyas kullanmaktan çekinmesek, bu ayrılığı bir Dionysos - Apollon karşılaşması gibi gösterirdik.

Filhakika Fuzûlî'de ızdırapla ve insan kaderiyle doğrudan doğruya temas ederiz. O eski şiirin lûgatını ve modalarını kendi hayatının meseleleri için benimsemiştir. Bunda ne kadar samimidir? Bunu bilmiyoruz. Ve doğrusu istenirse bu suali sormağa fazla hakkımız yoktur. O bize muayyen bir çehre ile hatta bir çeşit şahsi masalla gelmek istemiştir. Ve bir yığın tezada rağmen bugüne kadar bu masalı tutmuştur. Bu demektir ki, bu eserde ikinci makalemizde bahsettiğimiz irade tarafı ne kadar galip olursa olsun, onu tutan birtakım büyük psikolojik esaslar vardır.

Vakîâ bazı şiirlerinde o da eğlenmeye çalışır, neş'eli görünmek ister, çapkınca mazmunlar, şarkılar yapar. Hatta eserinde ten hazlarına bir çeşit açılış dahi vardır. Unutmamalı ki, Nedim'den evvel Hamamiye yazan -"Hamam" redifli gazel - odur. Ve bu küçük şiir bir tarafıyla bütün bir sensualite olduğu gibi, saydığı teferruatla ve kurduğu hava ile de çok cazip şekilde tasvirîdir. Daha doğrusunu isterseniz, Şark minyatüründen Garp resmine geçmiş denecek buğulu sıcak hava, çıplak ten ve hazdır. (Zaten bazı sensuel çıgıklarda, mahalli hayat tasvirinde Nedim'in asıl başlangıcı odur, denebilir. Tabii aradaki büyük farkı gözetmek şartıyla. Çünkü Nedim çok başka bir âlemdir).

Fakat bütün bunlar eski şiirin kendisinde bulunan, hiç olmazsa bizde asıl Necatî ile başlayan bir ikiliğin neticesidir. (Hamam şiiri ayrıca anlatılmaya muhtaçtır). Bu ikiliğin Fuzûlî'de ağır basan tarafı şüphesiz ki, ızdıraba bakan tarafıdır. Orada Fuzûlî bütün oyunlarına rağmen ölçüsüzdür.

Daha birinci makalemizde onda ızdırap hazzından başka bir hazza rastlanmadığını söyledik. Fakat ızdıraba kendisini nasıl verir, nasıl sadece onda kendisini bulur, nasıl kuvvetle şikayet eder. Divan'ında satırların arasında her lâhza bir çeşit Laokoon gibi çıgıklıkla açılmış ağzını ve gerilmiş adalelerini görmemek kabil değildir.

Bâkî ise onun tam zıttıdır. Hayatın cilveleri karşısında çok sakin ve ölçülüdür. Rindir, hazperverdir, dünya nimetlerinden hiç birini kaçırmak istemez, fakat hiç birine de lüzumundan fazla kendini kaptırmaz. O, tam manasıyla bir "grand seigneur" yahut bizdeki karşılığı ile eski Osmanlı büyüğüdür. İhtirasın yerine güzellik dediğimiz mucizeyi tatmaktan başka birşey olmayan bir bağlanma, ızdırabın yerine hafif ve iyi ayarlanmış, her lahza kendisini geçen ve hepimizi birden ifade eden bir hüznün ona yeter. Biraz da naza benzeyen ve daha çok bir iyileşme

sıtması gibi bizi yaşadığımız ana bağlayan bu ölçülü hüznü, denebilir ki Bâkî'nin asıl hareket noktasıdır. Belki o, insan kaderini olduğu gibi kabul ettiği için onu kendi içinde yenenlerdendir.

Din bile bu iki şâirde ayrı çehrelerle karşımıza çıkar. Sünnî veya Şii Fuzûlî alabildiğine dindardır. Divanı her minareden başka bir kasidenin okunduğu Arabistan ramazan geceleri gibi naat ve tevhit sesleriyle çımlar. Elleri her lâhza duadadır. Aşk veya sevgili bile ona bir çeşit ulûhiyet gibi görünür.

Tercüme şeklinde olsa dahi türkçenin en güzel siyer kitabını yazan (hem ne dille ve her kelimenin karşılığını arayarak, bulamadığını anlatarak. Mevâhib-i ledünniye'yi her okuyuşumda Bâkî'nin niçin bir lûgat yazmadığını kendi kendime sorarım) Bâkî'de ise doğru dürüst dindar tek bir manzumeye rastlanmaz. Din, bu kazaskerin Divan'ına cemiyetin hayatını tayin ettiği derecede girer. Niçin söylemeyelim ki, bu din adamı, şiirinde zannettiğimizden fazla laiktir ve içtimaidir.

Bu ayrılığın en derinleştiği noktalardan biri de, iki şâirin ölüm karşısındaki tavırlarıdır. Fuzûlî'de ölüm, bir gölge yahut hayat orkestrasının asıl aksisadası gibi şiirin peşi sıra yürür. Ölümü ister mi? Sever mi? Şüphesiz ki hayır. Fuzûlî hissiliği hiç bir zaman ölümü istemek derecesine götürmemiştir. Ne de onda mutlak sükûnu aramıştır. Zaten (Üstühan-ı kellem içre tutsa akrepler vatan) diyen şâir için böyle bir temenni düşünülemez. Fakat onu unutamaz da. Tıpkı eski ölümün zaferi tabloları gibi o, orada, şiirin arkasındadır. Her lâhza şiirinin aynasını onun nefesi bulandırır. Günlerinin kadehinde asıl çalkanan odur. Bütün o çığlıklar, o dualar, sevme ve tapınma hisleri, arzular ve oyunlar çok def'a bu ifritin kendi üstüne dönüşlerinden, şekil değiştirmelerinden doğar. Zaten bu oyunların bir kısmı onu kendinden uzaklaştırmak içindir.

Bir bakıma Bâkî ölümle daha çok meşguldür. Fakat çok başka şekilde. Bâkî için ölüm, XIX uncu asrın o mutlakçı sanatkarları gibi, eserinin ve kendisinin tam anlaşılacağı insan hafızasının mısralarının panlısına boğulacağı ebediyetin kendisidir. Bu noktada şüphesiz Bâkî yalnız değildir. Müslüman şark şiiri sanatın ebediyetine inanmıştır. Fakat :

*Minnet Hudâya devlet-i dünya fenâ bulur
Bâkî kalur sahife-i âlemde adımız*

diyen, kendisini hayatın cilveleri karşısında ölümlle, ebediyetle teselli eden şâir, oyuna başka türlü girer. Hatta sadece sesine sindirdiği hüznle Bâkî (Sebt'est ber ceride-i alem devam-ı mâ) mısraıyla kendisinden evvel aynı şeyi söyleyen Hafız'dan bile ayrılır, denebilir. Yahya Kemal'in bu beytin bulunduğu gazele yaptığı emsalsiz taştiri okurken, bu iki şâirin bu kadar mükemmel kaynaşması beni çok düşündürdü. Ve nihayet bunun sadece Çaldıran şehnâmecisinin şüphe götürmez ustalığından gelmediğini, Bâkî'nin gazelinde ve dünyaya bakışında çok modern bir tarafın da bulunduğunu anladım. Âşikâr ki, Bâkî insanlara ve insan hâfızasına inanıyor ve asıl hayatının hâfızalardaki hayatı olacağını biliyordu.

Bunun dışında vazifesini yapmış insanın sakin bekleyişi vardır. Fakat Bâkî bununla da kalmaz, zaferi olacağını telâkki ettiği bu hadiseyi bazen merakla beklediği olur. Hatta kendi cenaze merasimini kendisi hazırlar :

*Kadrini seng-i musallada bilüp ey Bâkî
Gelüp el bağlayalar karşına yârân saf saf*

Doğrusu istenirse, bu beyitte, şikayeti geçen büyük bir şey vardır. Bunu ancak kendi etrafıyla tam kaynaşmış, Mallarme'nin tabiriyle tam "kabile" nin adamı olduğuna inanmış bir insan söyleyebilirdi. Eskilerin çok sevdiği hikmet tarzında bir şaheser olan:

Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş

mısraı da az çok böyledir. Bu mısraı her tekrarlayışında bana Bâkî, uzakta, bilmediğim bir yerde, ışıkların ve gölgelerin beraberce kaynaştığı bir mücerret alemde, yüzünü dünyamıza iyice uzatmış bir aksisada tanrısı imişcesine kendi sesinin akislerini dinliyor gibi gelir. Bâkî ölüme değil, sanata inanıyordu.

Fakat bu iki şâirde dünyalarını yapan lûgatın kendisi de ayrıdır. Bâkî Divanı baştan aşağı kıymetli madenler ve sanat eşyası ile doludur. Sanki kasıdelerini sunduğu hükümdarın asıl hazinelerine sahip olan oymuş gibi, durmadan ortalığı parıltıya boğar. Burada bugün için tatsız bir imajın arasından altın kabzalı ve mücevher kakmalı bir kılıç fırlar, biraz ötede bir kalkan küçük bir güneş gibi parlar, murassa çerçevesi aynalar, içlerindeki güzellerle ufkumuzu derinleştirir, murassa kadehler, ipekli kumaşlar, ham, işlenmiş madenler, taşlar, birbirleriyle yarışa girerler. Bu hakiki bir renk ve ışık cümbüşü, hatta israfıdır. Mevsimler bile bu şiire

eski Mısır hazinelerini getiren donanma gemileri veya ganimet kervanları gibi kıymetli şeylerle yüklü gelir. Bu sadece eski şiirin hayal dünyasında bir kelimenin tuttuğu yer dolayısıyla değildir. Bâkî, renkliyi, parıltılıyı ve kıymetli olanı sever. Onun hiç bir riyazeti yoktur.

Düşünün ki, ağaçlar içinde en sevdiği, kendi başına bir sefahat olan erguvandır. Bâkî sadece bu ağacı sevmekle kalmaz, sevgilisini erguvani elbiselerle bile giydirir. (Belki erguvan o devirde gelmiş veya çok muhtemel ki yeniden moda olmuştu. Devir bahçe zevkine düşkündür. Yahya Efendi gibi evliya tanıyan bir zat bile, vaktini bahçe tanzimi ile geçirir).

Fuzûlî'de bu cümbüş ve israfın izini bulamayız. Hatta Bâkî'nin kullandığı bütün o parlak madenler, taşlar, çok def'a Fuzûlî'de kısılmış bir lamba gibi renk ve parıltılarını bile kaybeder. Çünkü onun lûgatı fakirlik ve ıztırabın etrafında döner ve aynası yalnızlığın aynasıdır. Mihnet, gam, kanaat, uzlet, gözyaşı, hicran, yoksulluk...

Şikayetlerine bakıp da bu lûgatı Fuzûlî'ye sadece talihin cebrettiğini zannetmeyin. Bütün bu riyazet ve takva terbiyesi onu ister. Fuzûlî kendisini bütün dünya nimetlerinden sıyrılmış, yarı çıplak, her şeyden mahrum, şarkın o ezeli padişah - dilenci (yahut derviş) karşılaşmasının tam öbür ucunda bulunca hakiki çehresini aldığını zanneder. Bunun için de durmadan soyunur, fırtınaya tutulmuş bir gemi gibi durmadan bir şeyler atar ve attıkça başı yukarıya doğru yükselir. Tecridin tam zirvesinde, başı bulutlardadır.

Fakîr-i pâdişah-âsâ gedâ-yı muhteşemem

Garip bir i'tisaf mistiği içinde gelecek şöhretini bile reddeder. Kendisi için (fâni-i mutlak) tabirini kullanması kadar mânâlı ne olabilir? Mutlak şekilde fânilik insanın adının bile unutulmasını ister. Halbuki Fuzûlî bu şiir adını bulmak için ne kadar uğraştığını, ne ince hesaplarla onu seçtiğini Farisî Divanı'nın mukaddimesinde uzun uzun anlatmıştır.

Şüphesiz bütün bunlar biraz edebi moda, biraz hususi estetik hatta dışarıdan, bilhassa tasavvuftan gelme terbiyedir. Fakat bir terbiyenin bu kadar derinden insanı kavraması, bir şâirin kendi masalına bu kadar inanması için ortaya başka âmillerin girmesi icap eder.

AHMET HAMDİ TANPINAR
(Cumhuriyet, 17 Nisan 1957)

İÇİNDEKİLER

FUZÛLÎ KİMDİR? - 2

ŞİİRLERİ

Gazel - I - 4

Gazel - II - 5

Gazel - III - 6

Gazel - IV - 7

Gazel - V - 8

Gazel - X - 9

Gazel - XI - 10

Gazel - XX - 11

Gazel - XXXIII - 12

Murabba - 13

Su kasidesi - 15

ONA DAİR

Fuzûlî'ye dair - 18

Fuzûlî ve Bâkî - 28

Not: Bu e-kitap Şiir Parkı sitesi tarafından ticari olmayan kişisel kullanımınız için yayınlanmakta olup onu bilgisayarınıza indirebilirsiniz ancak kopyalanması, gerçek veya elektronik ortamlarda yayınlanması, dağıtılması, ya da satılması hususu Türkiye Cumhuriyeti yasaları ve uluslararası yasalarla korunmaktadır ve telif hakları temsilcisinin önceden yazılı iznini gerektirir.

www.siirparki.com